

sem lehet egymagában helyesnek vagy helytelennek minősítenünk. Világos okfejtéssel mutat rá Makarenko arra, hogy az egyes eljárások sohasem hatnak csupán maguk által. És ez nagyon körültekintő, a családi környezet és az egyéni sajátosságokat minél jobban figyelembe vevő nevelő munkát igényel. Ugyanis éppen az adottságokban megnyilvánuló különbség az alapja annak, hogy egy külső ingerhatás, egy logikailag azonos nevelési módszer egyik tanulóra ösztönző, pozitív hatású lesz, míg a másikra gátlásos, negatív.

BOKOR ISTVÁNNÉ és KÁNTOR JÓZSEFNÉ
Esztergom, Tanítóképző Intézet

A helyesírási készség fejlesztése korszerű eljárások alkalmazásával a 2. osztályban

A korszerű nyelvtanítás titka a tanulói tevékenység ésszerű megszervezésében és irányításában rejlik. E szemlélet felismerése alapján kell keresnünk a legújabb didaktikai és metodikai eljárásokat annak érdekében, hogy a tanulók a megtanított nyelvtani szabályok alkalmazásában gyakorlati tájékozottságra, alapvető helyesírási jártasságokra tudjanak szert tenni. Így válnak fokozatosan képessé arra is, hogy el tudják végezni az egyre nagyobb önállóságot igénylő munkákat.

A tanulók önálló munkára szoktatását az órákba beépített csoportmunka biztosítja a legjobban. A csoportokon belül a kijelölt feladatok elvégzése még a leggyengébb tanulók értelmi képességét, lényeglátását is fejleszti, és nem utolsó sorban önálló gondolkodásra, munkára készítet.

Év elején csak néhány percesek az önálló munkák, később a tanulók értelmi fejlődésével egyre hosszabbodnak. Tapasztalataink szerint folyamatos szoktatás esetében egyre több és nehezebb önálló feladatok megoldására is sor kerülhet a tanulók által igen kedvelt feladatlapok beiktatásával.

A feladatlapok megtervezése a pedagógus számára nagy körültekintést, elmélyült munkát igényel. Mindig figyelembe kell venni az osztály tudásszintjét és az adott időszakra vonatkozó tantárgyi követelményt. Mindezek biztos ismeretében tervezhet a pedagógus olyan feladatlapot, amely az adott nyelvtény megfelelő feldolgozásának egyes mozzanatát, gyakorlását, elmélyítését biztosítja.

Az alábbiakban két nyelvtan-helyesírási órát ismertetünk, ahol csoportmunka mellett lehetőség nyílik a frontális és differenciált foglalkoztatásra. Célunk, hogy a tanulókat fokozott önállóságra, tudatos munkára, az összefüggések felismerésére neveljük, ugyanakkor biztosítsuk a maximális aktivitást — még a leggyengébb tanulóknál is. A két nyelvtanórát a következőképpen terveztük meg:

Téma: Szótagolás — elválasztás (14 óra).

Tananyag: Két magánhangzó egymás mellett (3. óra)

Feladatok:

- a) Pontos szótagolással, a néma j megfigyeltetésével a helyesírási készség megalapozása.

- b) A látási, hallási, beszédszervi megfigyeltetés fejlesztése változatos gyakorlással.
 c) A nagyszülők iránti szeretet elmélyítése.

Szemléltetés: Táblai írás, képek, rajz, magnetofon, epidiaszkóp.

1. Az első mozzanata a házi feladat ellenőrzése, illetve számonkérése volt.
 - a) Írásbeli feladat: „A fogorvosnál” című olvasmányból 5 egytagú szó gyűjtése és írása (koncentráció az olvasással). Mennyiségi, majd néhány tanulónál minőségi ellenőrzést végeztünk. Az előforduló hibák javítása közösen történt.
 - b) Szóbeli számonkérés: X olvasd fel a házi feladatodat! (szád, szólt, mint, makk, nagy) Milyen szavak ezek? (Egytagú szavak.) Miért? (Mert egy magánhangzó van benne.) Miért nem lehet elválasztani? Minden szó hány szótagra bontható? (Minden szó annyi szótagra bontható, ahány magánhangzó van benne.) Egy mondat a táblán: „Osztályunkban sok szép virág van.” Keresd ki az egytagú szavakat! Írd át a magánhangzókat pirossal! Hány egytagú szót találtál ebben a mondatban? (Három.) A tanuló feleletének értékelése jeggyel. Ezután megbeszéljük, hánytagú szavak találhatóak még ebben a mondatban. (Kéttagú: virág; négytagú: osztályunkban.) Miért két, három, ill. négytagú szavak ezek?
2. Az eddigi anyag elsajátításának mélységéről csoportfoglalkozás keretén belül győződünk meg. Az egyes csoportok megszervezése már óra előtt megtörtént. (Előzetes szervezés: három csoport kialakítása a tanulók képességei szerint.)
 Szöveg a táblán: Hull a pelyhes fehér hó. Mónika, Pál és Jutka vidáman szánkázik.

A feladat megjelölése:

1. csoport: Írjátok ki a mondatokból az egytagú szavakat füzetetekbe!
2. csoport: Írjátok ki a kéttagú szavakat a mondatokból!
3. csoport: Ti a háromtagú szavakat keressétek ki és írjátok le a füzetetekbe!

Mindhárom csoport kék színessel írja át a magánhangzókat!

Az önálló munka után a csoportvezetők ellenőrzik és jelentik az eredményt. Megbeszéljük, hogy a hangtani elemzés segítette a feladatok megoldásában. Az előforduló hibákat közösen javítjuk.

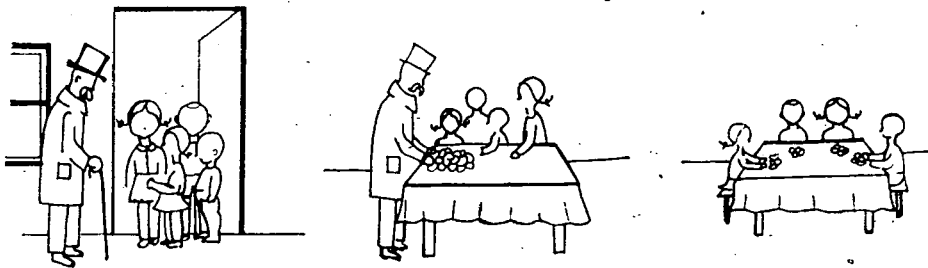
A két osztályban összegezve az eredmény így alakult:

1. csoport 80%-a jól dolgozott (gyenge képességű tanulók).
2. csoport 92%-a jól dolgozott (közepes képességű tanulók).
3. csoport 95%-a jól dolgozott (jó képességű tanulók)

Folyamatos gyakorlás céljából közösen megbeszéltük az adott szöveg helyesírási problémáit. (Pl.: nevek helyesírása, mondatkezdő nagybetű, hosszú egyjegyű mássalhangzó, ly-es szavak.)

A kigyűjtött szavak közül néhányat hangosan szótagokra bontottunk (pely-hes, Jut-ka, szán-ká-zik), majd megbeszéltük melyik szó hány szótag, s megjelöltük az óra további feladatát.

3. Célkitűzés: Ma megtanuljuk, hogyan kell írásban helyesen elválasztani a szavakat.
4. Tényanyaggyűjtés: Az indukciós anyag közlése magnóval történt, egyidejűleg epidiaszkópon vetítettük a szöveghez tartozó illusztrációt:

Mivel a korszerű szemléltető eszközök a tanulók érdeklődését nagymértékben felkeltik, sikerült biztosítani a maximális figyelmet ezen az órán.

Figyeljétek meg, kikről szól ez a történet! A magnó hangja:

„Feriékhez megérkezett nagyapó. Sok dió volt a zsebében. Ez a tiétek! — mondta. A lányok és fiúk megosztottak rajta.”

A tartalmi megbeszélés közben megvalósult a nevelési cél: a nagyszülők iránti szeretet elmélyítése.

Újra lejátszottuk az indukciós szöveget. A tanulók most azokat a szavakat figyelték, amelyekben j hangot hallottak. (Feriékhez, dió, tiétek, lányok, fiúk.) Valamennyit megtaláltak.

A formai elemzés a feladatlapok segítségével történt. A feladatlapos megoldást azért választottuk már az első elvlasztási esetről, mert eddigi ismereteik alapján képesek a hangzók felismerésére, másrészt az első osztályban szerzett olvasási készség (szótagoló olvasás) lehetővé teszi, hogy a tanulók szótagokra bontsák a szavakat és így önállóan végezzék el az elemzést. A feladatlap a következő volt: (A magnóról most csak a kiemelt szavakat hallgatták. Látási és hallási megfigyelőképesség fejlesztése.)

A feladatlapok szövege letakarva a táblán is szerepel.

Feriékhez
dió
tiétek
leányok
fiúk

1. Írd át pirossal a két magánhangzót egymás mellett!
2. Húzz függőleges vonalat a két magánhangzó közé!
3. Olvasd el egyenként a szavakat szótagolva!
4. Írd mellé a szavakat úgy, hogy csak ott válaszd el, ahol két magánhangzó van egymás mellett!

Hasonlítsátok össze a magnóról hallott szavakat a feladatlapra írt szavakkal! Mit vetetek észre?

Részáltalánosítás: Ezekben a szavakban j hangot hallottunk a két magánhangzó között, de nem írtuk le. (A néma j megfigyeltetése.) Az önálló munka ellenőrzése, értékelése a tábla képe alapján történt. (Kollektív munka.) Olvassuk el hangosan a táblára írt szavakat, folyamatosan, majd szótagolva! A néma j-t is figyeltettük.

Elvlasztásnál mi történt az egymás mellett levő magánhangzókkal?

Altalánosítás: Elvlasztásnál a két magánhangzó külön-külön szótagba került, tehát két magánhangzó között elvlaszthatjuk a szót.

Mit hallottunk ezekben a szavakban? J hangot hallottunk, de nem szabad leírni. Mi segít az ilyen szavak helyesírásában? (A szótagolás segít a helyesírásban.)

5. Gyakorlás:

A gyakorlási módok összeválogatásánál több szempont érvényesült: a játékoság, fokozatosság, változatosság, differenciált foglalkozás. A mozgás lehetősége feloldja a gyermek fáradtságát, ébren tartja figyelmét. A 7–8 éves gyermek életkori sajátosságai megkívánják a játékos gyakorlást.

a) Elő betűkkel szemléltettük az elvlasztást. A tanulók betűkártyákat kaptak, majd egy másik gyermek megfelelő helyen közéjük állt az elvlasztás jelével. Pl.

mi-att
mi-ért

b) Szókartyák: Vágd el a szót ott, ahol elvlasztanád! siet, mienk, kalauz.

A könnyebb, játékos gyakorlatok pihentették a gyermekeket, mozgásigényüket is kielégíthették, így sor kerülhetett egy nehezebb gyakorlási formára: önálló munka feladatlapokkal.

6. Felmérésképpen a következő szavakat tollbamondás után írták a tanulók a füzetbe. Megbeszéltük, hogy a helyes szótagolás segít a helyesírásban.

diós
piac

hajam
fejem

Összefoglalás: Milyen szavak elválasztását tanultuk meg ezen az órán? Mondj rá példát! Hogyan választottuk el ezeket a szavakat? Miért kell különösen ügyelnünk az ilyen szavak helyesírására? (j hang miatt) Mi segít bennünket a helyesírásban? (Szótagolás.)

7. Házi feladat: Tankönyv 63. oldal 3. gyakorlat.

A feladatlapok eredménye: 67% hiba nélkül,
25% kevés hibával,
8% sok hibával

oldotta meg az önálló munkát.

A jó eredmény a tantervi anyag megfelelő mélységű elsajátítását tükrözte. Ez arra ösztönzött bennünket, hogy a tanulók önálló munkáját még nagyobb mértékben fokozzuk, ezért az elválasztás másik fő esetét programszerűen terveztük meg, és dolgoztuk fel. Lehetővé tette ezt az is, hogy az órát két gyakorló óra követi, így biztosított a hiányok korrigálása és a gyenge tanulókkal való külön foglalkozás. (Erre a programozott órán is gondoltunk.)

A programkészítés gondolata azért merült fel bennünk, mert feladatlapon nagyon sokat dolgoztunk más órákon is (környezetismeret, olvasás, számtan). A tanulók nemcsak megkedvelték, hanem igénylik is az ilyen jellegű munkát. Az eredményt biztosítják az első osztályból hozott szótagolva olvasás, valamint a második osztályban szerzett hangtani ismeretek.

Ezen az órán a mássalhangzóknál kell a szavakat elválasztani.

Tananyag: Mássalhangzók a magánhangzók között. (Az elválasztás másik fő esete.)

Feladat:

- A tanulók önálló munkával jussanak el annak felismeréséhez, hogy elválasztásnál mindig csak egy mássalhangzót írhatnak át az új szótagba.
- A helyes sorvégi elválasztás megtanítása. A helyesírási készség fejlesztése a szótagolásban szerzett jártasság felhasználásával.
- Segíts szüleidnek a házimunkában!
Szemléltetés: programlap, rajzok.

A programozott óra.

- Az előző órán végzett munka (feladatlapok) értékelése (konkrétan).
Eredmények, hiányosságaik alapján külön oszlopba ültettük azokat a tanulókat, akik segítségre szorulnak. Közöttük járva munkájukat állandóan figyeltük, szükség esetén irányítottuk őket. Az osztály 33%-a dolgozott ebben a csoportban. Megfelelő útbiztosítás után kiosztottuk a programot, megjelöltük az óra célját.
- A mai órán egy új elválasztási szabályt ismertek meg. Ehhez az szükséges, hogy pontosan olvassátok el az utasításokat és gondosan oldjátok meg a feladatokat.

A program a következő volt:

Osztály:

Név:

1.	1. Válaszd el a következő szavakat a két magánhangzónál!
di-ós	diós
fi-úk	fiúk
si-et	siet
Kati-é	Katié
mi-att	miatt

2.

be-teg
Fe-ri
ki-csit

3.

men-tek
or-vos
tisz-ta

4.

csend-ben
And-rás
küld-te

5.

Az új szótag elejére csak egy más-salhangzó került.

6.

7.

... új szótag ...
... egy ...

8.

End|re se|gít
a vá|sár|lás|ban.
A bolt|ban min|
dig ud|va|ri|as.

9.

vi-rág

asz-tal

kesz-tyű

tá-nyér

szek-rény

2. Olvasd el magadban szótagolva a következő szavakat és írd le elválasztva!

beteg
Feri
kicsit
Írd át pirossal az új szótag első betűjét!

3. Írd le ezeket a szavakat is elválasztva! (Magadban szótagolj!)

mentek
orvos
tiszta
Itt is írd át az új szótag első betűjét pirossal!

4. Ezeket a szavakat is írd le elválasztva!

csendben
András
küldte
Írd át az új szótag első betűjét pirossal!

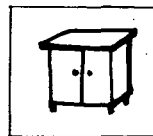
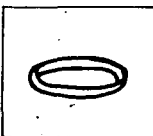
5. Olvasd el az elválasztott szavakat! Figyeld meg, hány mássalhangzó került az új szótag elejére! Az új szótag elejére mássalhangzó került

6. Olvasd el a következő mondatot többször!
Elválasztásnál az új szótag elejére csak egy mássalhangzót írhatasz!

7. Takard le az előző mondatot! Ha valóban sokszor elolvastad, pótolni tudod a hiányzó szavakat!
Elválasztással az elejére csak mássalhangzót írhatasz!

8. Álló egyenesekkel jelöld, hol választanád el a következő mondatokban a szavakat!
„Endre segít a vásárlásban.
A boltban mindig udvarias.”
Ellenőrizd! Ha tévedtél, olvasd el újra a 6. pontot!

9. Írd le elválasztva a következő dolgok nevét!

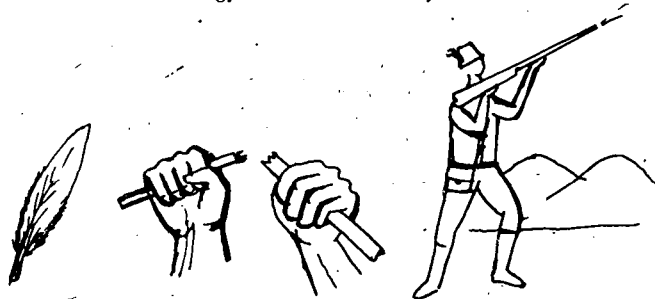
Ellenőrizd! Ha tévedtél, olvasd el újra a 6. pontot!

10.

lyu-kas
gyű-rű
aj-tó
osz-tály
hajt-ja
kert-ben

10. Pótold a hiányzó betűket a szavakban!

lyu- . as aj- . ó hajt- . a
gyű- . ú osz- . ály kert- . en

11.
toll-tör-lő

11. Képrejtvény. A negfejtést ird le elválasztva!

Gondos gyerek ezzel védi tollát.

A program szóanyagát az „Iskolaorvosi rendelőben” című olvasmányból vettük. A programlapokat úgy terveztük meg, hogy az ellenőrzés és visszacsatolás a tanulók számára megoldható legyen. Ezért a lap bal szélén szegélyt hajtottunk, ahova beírtuk az egyes feladatok megoldását, s ezt pontragasztással rögzítettük. A tanulók a munka beindításánál utasítást kaptak arra, hogy egy-egy feladat elvégzése után ellenőrizhetik munkájukat, ha a leragasztott „kis ablakot” felnyitják.

Az órából maradt néhány percet a súlyosabb helyesírási hibák korrigálására és a tanultak összefoglalására használtuk fel. Ezután kijelöltük a házi feladatot. (Tankönyv, 64. old. 2. gyakorlat.)

Tapasztalatunk: az életkornak megfelelő normális szellemi képességgel rendelkező gyermek részére a program nem jelentett nagy nehézséget. Voltak olyan tanulók, akik a részfeladatokat hiba nélkül megoldották, de a nyelvtény nem tudatosult bennük. (Összefoglalásnál vettük észre ezt a hiányosságot.) Ennek pótlása a gyakorlati órán történt. A gyengék azért tudtak a vártnál eredményesebben dolgozni, mert a minimális segítség, amit nyújtottunk az irányítással, biztosságot, ösztönzést adott. Észrevételünk az, hogy a második osztályban is lehet programozni; hogy mikor és mennyit, azt az anyag természete és az adott osztály tudásszintje határozza meg.

CS. NAGY ISTVÁN

Szombathely, Tanítóképző Intézet

A komplex szókétyás eljárások két típusa a nyelvtan-helyesírás gyakorlásában

A szókétyának nagy hagyománya van a nyelvtan-helyesírás absztrakt világának megközelítésében: a táblai írás és a tankönyvi szöveg mellett bevált módja a kiemelt, szövegkörnyezettől még inkább izolált vizuális megfigyeltetésnek. Elsősorban szemléletessége hódított a módszertanban: nagy alakban, lapos téglalap, szalag formátumban készítik, ez a szókétyatípus fölmutatható, az egész osztály ideálisan szemlélheti. Ha elég nagy számban készítik, alkalmas csoportosító-rendszerező eljárásokra is. Ezek a szókétyák azonban rendszerint csak néhány példányból állnak, nem alkotnak nagyobb tömböket, egész témaköröket,